

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

І.В.Ковальчук

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА

ЛЕКЦІЇ

Київ 2001

**Автор: кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки і права
УДУХТ
Ковальчук Інна Володимирівна**

*Розповсюдження та тиражування
без офіційного дозволу автора заборонено*

© І.В. Ковальчук, 2001

РОЗДІЛ 1. ПІДПРИЄМСТВО В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ГОСПОДАРЮВАННЯ.

Тема 1. ПІДПРИЄМСТВО ЯК СУБ'ЄКТ ГОСПОДАРЮВАННЯ.

1. ПОНЯТТЯ ПІДПРИЄМСТВА, ЦІЛІ ТА НАПРЯМКИ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ.
2. ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ. ПОРЯДОК СТВОРЕННЯ І РЕЄСТРАЦІЇ.
3. КЛАСИФІКАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇХ ОБ'ЄДНАНЬ.
4. РИНКОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ.

1. ПОНЯТТЯ ПІДПРИЄМСТВА, ЦІЛІ ТА НАПРЯМКИ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ.

Діяльність з виробництва продукції, надання послуг тощо може здійснюватися в певній організаційній формі, а саме:

- **без створення юридичної особи** (фізична особа реєструється і здійснює діяльність як приватний підприємець);

Фізична особа, яка здійснює свою діяльність без створення юридичної особи, є власником результатів своєї діяльності, відповідає за зобов'язаннями, прийнятими на себе в

результаті такої діяльності, усім своїм майном, на яке у відповідності до закону може бути накладене стягнення на вимогу кредиторів.

- із створенням юридичної особи.

Юридична особа – організація, котра володіє відокремленим майном, може від свого імені купувати майнові або інші немайнові права і нести зобов'язання, бути позивачем або відповідачем у судових органах. Юридична особа відповідає за своїми зобов'язаннями майном, яке належить їй на правах власності (закріплено за нею), якщо інше не встановлено законодавчими актами. Засновник або власник майна юридичної особи не відповідає за зобов'язаннями цієї особи, а юридична особа не відповідає за зобов'язаннями засновника або власника, крім випадків, передбачених законодавчими актами або статутними документами юридичної особи.

Серед організацій (юридичних осіб), які виконують ту чи іншу місію (виробництво продукції, надання послуг тощо) можна виділити (за метою і характером діяльності) дві групи:

- підприємницькі (комерційні) – юридичні особи, котрі функціонують за рахунок власних або

запозичених коштів, здійснюють діяльність з метою отримання прибутку, називаються підприємствами;

Згідно з Законом України «Про підприємства в Україні» **підприємство** – самостійний господарюючий статутний суб'єкт, який має права юридичної особи і здійснює виробничу, науково-дослідну і комерційну діяльність з метою отримання прибутку. Підприємство – це юридична особа, яка має свою печатку, поточні рахунки у банках, власну назву, самостійний баланс і, можливо, товарний знак.

Фірма – це організація, яка здійснює діяльність на одному або декількох підприємствах.

- **непідприємницькі, неприбуткові установи та організації** – юридичні особи, існування яких забезпечується бюджетним фінансуванням з боку держави або іншим чином.

До неприбуткових установ і організацій належать:

- установи, які є органами державної влади України, організаціями місцевого самоврядування і створеними ними закладами, котрі утримуються за рахунок коштів відповідних бюджетів;
- благодійницькі фонди і організації, створені для здійснення благодійницької

діяльності, в тому числі громадськими організаціями, з метою проведення екологічної, оздоровчої, культурної, наукової та інших видів діяльності; а також творчими спілками і політичними партіями, науково-дослідними установами і вищими навчальними закладами;

- пенсійні фонди, кредитні спілки;
- спілки, асоціації і інші об'єднання юридичних осіб, житлово-будівельні кооперативи, які утримуються за рахунок внесків засновників і не здійснюють підприємницьку діяльність;
- релігійні організації.

Місія – генеральна (головна) мета діяльності підприємства, яка полягає у виробництві продукції, виконанні робіт або наданні послуг для задоволення потреб ринку та отримання максимально можливого фінансового результату.

На основі місії формуються **цілі** діяльності підприємства.

Основні напрямки діяльності підприємства

1. Вивчення ринку товарів (маркетингове дослідження ринку);
2. Виробнича діяльність;
3. Комерційна діяльність;
4. Інноваційна діяльність;

5. Післяпродажний сервіс.

2. ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ. ПОРЯДОК СТВОРЕННЯ І РЕЄСТРАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА.

Основні законодавчі акти, котрі регулюють діяльність підприємств в Україні:

Закон України “Про підприємства в Україні”;
Закон України “Про підприємництво”;
Закон України “Про господарські товариства”;
Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність”;
Закон України “Про інвестиційну діяльність”;
Закон України “Про систему оподаткування”;
Закон України “Про податок на додану вартість”;
Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” та інші.

Порядок створення і реєстрації підприємств в Україні.

1. Вибір відповідної організаційно-правової форми підприємства (приватне підприємство; господарське товариство; колективне підприємство, засноване на власності трудового колективу; підприємство, засноване на власності об'єднання громадян).
2. Реєстрація підприємства в органах державної влади.

Органами державної реєстрації є виконавчі комітети міських і районних Рад народних депутатів; районні, міські державні адміністрації за місцем розташування підприємства.

Для реєстрації підприємства до відповідних органів необхідно подати наступні документи:

- Заповнену реєстраційну картку, яка є одночасно і заявою;

- Статутні документи:

- статутний договір,

- протокол установчих зборів або рішення власника (у вигляді установчого договору) про створення юридичної особи.

Установчий договір – документ, який засвідчує волевиявлення фізичних або юридичних осіб щодо заснування підприємства для реалізації конкретної підприємницької мети.

- статут підприємства.

Статут підприємства – документ, на підставі якого діє підприємство. Він містить в собі обов'язкові правила, що регулюють діяльність підприємства, взаємовідносини з іншими суб'єктами господарювання.

Статут затверджується власником майна, а для державних підприємств – власником майна за участю трудового колективу.

У статуті підприємства зазначаються:

- власник,
- найменування підприємства,
- місце розташування,
- предмет і мета діяльності,
- органи управління підприємством та порядок їх формування,
- компетенція і повноваження трудового колективу і його виборних органів,
- порядок утворення майна підприємства,
- умови реорганізації і припинення діяльності підприємства.

У статуті має бути визначений орган, який має право репрезентувати інтереси трудового колективу (рада трудового колективу, рада підприємства, профсоюзний комітет тощо).

- Платіжне доручення (квитанцію) про сплату збору за державну реєстрацію;
- Документи, що засвідчують внесення власниками своєї частки до статутного фонду підприємства.

Протягом 5 робочих днів від моменту надходження пакета документів орган державної реєстрації зобов'язаний видати засновнику

свідотцтво про реєстрацію з вказаним ідентифікаційним кодом підприємства.

Орган державної реєстрації протягом 5 днів від дати офіційної реєстрації підприємства зобов'язаний зареєструвати підприємство в Пенсійному та інших державних фондах соціального спрямування, органах статистики та податковому відомстві.

Після постановки на облік в органах державного податкового відомства підприємство відкриває рахунок у комерційному банку. Для цього до банку надаються:

- свідоцтво про державну реєстрацію;
- копія документу, що підтверджує прийняття його на облік в органах державного податкового відомства;
- 2 картки зі зразками підписів (засвідчених нотаріально);
- заява на відкриття рахунку;
- копії статутних документів.

Для отримання дозволу на виготовлення печаток і штампів підприємство надає до районного управління МВС України :

- копію свідоцтва про державну реєстрацію;
- 2 екземпляри затверджених засновниками зразків підписів, печаток і штампів;
- платіжне доручення про сплату збору за видачу дозволу.

Орган внутрішніх справ зобов'язаний видати дозвіл протягом 5 робочих днів від моменту отримання документів. На цьому процес реєстрації підприємства можна вважати завершеним. Проте слід пам'ятати, що до початку господарської діяльності необхідно одержати дозвіл на діяльність підприємства в органах державного комітету з нагляду за охороною праці, в деяких випадках провести акредитацію підприємства на митниці, оформити ліценцію на певні види діяльності тощо.

Державна ліценція – документ, який засвідчує право юридичної особи на здійснення певного виду діяльності. В Україні в сучасних умовах налічується 60 видів діяльності, котрі ліцензуються.

3. КЛАСИФІКАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇХ ОБ'ЄДНАНЬ.

Класифікацій на ознака	Види підприємств
Форма власності	<ul style="list-style-type: none"> • Приватне – підприємство, засноване на власності фізичної особи з правом наймання працівників; • Колективне - підприємство, засноване на власності об'єднання громадян;

	<ul style="list-style-type: none"> • Комунальне – підприємство, засноване на власності відповідної територіальної спільноти; • Державне - підприємство, засноване на державній власності.
<p style="text-align: center;">Обсяг господарського обороту і чисельності працюючих</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Мікропідприємства – середньооблікова чисельність працівників не більше 10 чоловік, річний валовий дохід – не перевищує 100 тис. євро; • Малі підприємства – середньооблікова чисельність працівників не більше 50 чоловік, річний валовий дохід – не перевищує 500 тис. євро ; • Середні підприємства – середньооблікова чисельність працівників не більше 250 чоловік, річний валовий дохід – не перевищує 2 млн. євро; • Великі підприємства – середньооблікова чисельність працівників

	<p>більше 250 чоловік, річний валовий дохід – перевищує 2 млн. євро</p>
<p>Галузево-функціональний вид діяльності</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Промислові • Сільськогосподарські • Будівельні • Торгові • Транспортні • Банківські • Страхові • Інноваційні • Лізингові • інші
<p>Правовий статус і форма господарювання</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Одноосібні • Кооперативні • Орендні • Господарські товариства, які за формою об'єднання майна і характером відповідальності поділяються на: <ul style="list-style-type: none"> □ товариство з обмеженою відповідальністю; □ товариство з додатковою відповідальністю; □ повне товариство; □ командитне товариство;

	□ акціонерне товариство (відкритого або закритого типу)
--	--

Товариство з обмеженою відповідальністю – товариство, що має статутний фонд, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами. Учасники товариства несуть відповідальність в межах їх внесків до статутного фонду. Законодавчо встановлений мінімальний розмір статутного фонду товариства з обмеженою відповідальністю становить 100 мінімальних заробітних плат. До моменту реєстрації товариства кожен з учасників зобов'язаний внести не менше, ніж 30 % вказаної в засновницьких документах його частки, що підтверджується документами, виданими банківською установою. Решта має бути внесеною протягом року з моменту реєстрації.

Товариство з додатковою відповідальністю – товариство, статутний фонд якого поділений на частки визначених установчими документами розмірів. Учасники такого товариства відповідають за його боргами своїми внесками до статутного фонду; у разі, коли цих сум недостатньо – додатково своїм власним майном в однаковому для всіх учасників кратному розмірі до внеску кожного учасника.

Повне товариство – товариство, всі учасники якого займаються спільною діяльністю і несуть

солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном.

Командитне товариство – товариство, в якому поряд з одним або більшою кількістю засновників, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, налічується один або більше учасників, відповідальність яких обмежується внеском до майна товариства.

Акціонерне товариство – товариство, статутний фонд якого поділений на певну кількість акцій рівної номінальної вартості. Акції надають їх власникам право здійснювати контроль за діяльністю товариства, а також отримувати за результатами роботи підприємства частину прибутку.

Акції відкритого акціонерного товариства розповсюджуються шляхом підписки та є предметом купівлі-продажу на фондовій біржі. Акції закритого акціонерного товариства розподіляються лише між засновниками і не можуть бути предметом купівлі-продажу на фондовій біржі.

З м і с т

РОЗДІЛ 1. Підприємство в сучасній системі господарювання.....	3
Тема 1. ПІДПРИЄМСТВО ЯК СУБ'ЄКТ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	3
1. ПОНЯТТЯ ПІДПРИЄМСТВА, ЦІЛІ І НАПРЯМКИ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ.....	3
2. ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ. ПОРЯДОК СТВОРЕННЯ І РЕЄСТРАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ.....	5
3. КЛАСИФІКАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇХ ОБ'ЄДНАНЬ.....	8
4. РИНКОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ.....	14
Тема 2. УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	15
1. СУТНІСТЬ І ФУНКЦІЇ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ.....	15
2. МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ.....	16
3. ОРГАНІЗАЦІЙНІ СТРУКТУРИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	17
РОЗДІЛ 2. Економічні ресурси підприємств.....	20
Тема 1. ОСНОВНІ ФОНДИ.....	21
1. ПОНЯТТЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ І СТРУКТУРА ОСНОВНИХ ФОНДІВ ПІДПРИЄМСТВА.....	21
2. МЕТОДИ ОЦІНКИ ОСНОВНИХ ФОНДІВ.....	24
3. АМОРТИЗАЦІЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ.....	25
4. ВИДИ СПРАЦЮВАННЯ ТА ПОКАЗНИКИ СТАНУ ОСНОВНИХ ФОНДІВ.....	34
5. ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЦЕСУ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ.....	36
6. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ. НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ.....	37
7. ПОНЯТТЯ І ВИДИ ЛІЗИНГУ.....	40
Тема 2. ОБІГОВІ КОШТИ.....	42
1. ПОНЯТТЯ, СКЛАД І СТРУКТУРА ОБОРОТНИХ ФОНДІВ.....	42
2. СУТНІСТЬ ТА СКЛАД ФОНДІВ ОБІГУ.....	44
3. ПОНЯТТЯ ОБІГОВИХ КОШТІВ ПІДПРИЄМСТВА. ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЦЕСУ ЇХ ОБЕРТАННЯ.....	45
4. НОРМУВАННЯ ОБІГОВИХ КОШТІВ. МЕТОДИ ОЦІНКИ ЗАПАСІВ.....	51
5. ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ОБІГОВИХ КОШТІВ.....	56
6. ПРОБЛЕМА ПРИСКОРЕННЯ ОБЕРТАННЯ ОБІГОВИХ КОШТІВ ТА	

ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ.....	57
Тема 3. ПЕРСОНАЛ І ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ	59
1. КЛАСИФІКАЦІЯ І СТРУКТУРА ПЕРСОНАЛУ.....	59
2. МЕТОДИ ОЦІНКИ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА.....	61
3. ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ: СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ.....	62
4. ПОКАЗНИКИ І МЕТОДИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ.....	64
5. ФАКТОРИ ЗРОСТАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ.....	67
Тема 4. НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ	68
1. ПОНЯТТЯ І КЛАСИФІКАЦІЯ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ.....	68
2. МЕТОДИ ОЦІНКИ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ.....	75
3. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА НЕМАТЕРІАЛЬНІ РЕСУРСИ.....	78
4. СИСТЕМА КОМПЕНСАЦІЇ ВАРТОСТІ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ.....	80
Тема 5. ІНВЕСТИЦІЙНІ РЕСУРСИ	83
1. ПОНЯТТЯ І КЛАСИФІКАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙ.....	83
2. ОЦІНКА ДОЦІЛЬНОСТІ ІНВЕСТУВАННЯ.....	88
3. ІНВЕСТИЦІЙНІ ПРОЕКТИ ПІДПРИЄМСТВА.....	97
РОЗДІЛ 3. Результати та ефективність виробництва	
Тема 1. ПРОДУКЦІЯ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА	99
1. ПОНЯТТЯ ПРОДУКЦІЇ, КЛАСИФІКАЦІЯ ПРОДУКТІВ ЗА СТУПЕНЕМ ГОТОВНОСТІ.....	99
2. ВИРОБНИЧА ПРОГРАМА ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇЇ ЕКОНОМІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ.....	99
3. ЯКІСТЬ І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПРОДУКЦІЇ.....	100
4. МАРКЕТИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА.....	103
Тема 2. ВИТРАТИ Й ЦІНИ НА ПРОДУКЦІЮ	107
1. ПОНЯТТЯ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА, ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ.....	108
2. КЛАСИФІКАЦІЯ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ.....	108
3. ГРУПУВАННЯ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ ЗА ЕКОНОМІЧНИМИ ЕЛЕМЕНТАМИ.....	117
4. ГРУПУВАННЯ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ ЗА СТАТТЯМИ КАЛЬКУЛЯЦІЇ.....	122
5. ПРОБЛЕМА ЕКОНОМІЇ ПОТОЧНИХ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА. ФАКТОРИ ЗНИЖЕННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ.....	124
6. ВИДИ ЦІН НА ПРОДУКЦІЮ ТА МЕТОДИ ЇХ ВСТАНОВЛЕННЯ.....	128

Тема 3. ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.	128
1. ПОНЯТТЯ І КЛАСИФІКАЦІЯ ДОХОДУ ПІДПРИЄМСТВА.....	130
2. ПРИБУТОК ЯК КІНЦЕВИЙ ФІНАНСОВИЙ РЕЗУЛЬТАТ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА. СУТНІСТЬ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ.....	130
3. СИСТЕМА РОЗПОДІЛУ ПРИБУТКУ І МЕХАНІЗМ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ.....	134
4. ОЦІНКА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА.....	138
Тема 4. ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА.	139
1. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ЕФЕКТИВНОСТІ.....	146
2. ПРОБЛЕМА ВИМІРУ ЕФЕКТИВНОСТІ. СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	146
3. НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА.....	147
	149
РОЗДІЛ 4. Регулювання та планування діяльності підприємства.	150
Тема 1. ДЕРЖАВНЕ ЕКОНОМІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ.	150
1. ЕКОНОМІЧНІ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ РИНКУ.....	150
2. СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ.....	151
Тема 2. МОТИВАЦІЯ ТА ОПЛАТА ПРАЦІ.	165
1. ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОПЛАТИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	165
2. ФОРМИ І СИСТЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ.....	167
3. ФОРМУВАННЯ ФОНДУ ОПЛАТИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	169
4. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ.....	170
Тема 3. ПРОГНОЗУВАННЯ І ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.	172
<i>1. СУТНІСТЬ І ПРИНЦИПИ ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА.</i>	172
	174
2. МЕТОДИ І СИСТЕМА ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА....	
3. БІЗНЕС-ПЛАН ЯК ДОКУМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА.....	175

